

Filosofické základy vědeckého přístupu a jejich feministická kritika

Počátky filosofie vědy

Je zřejmé, že věda sahala hluboko do starověku, ale teprve až Thomas S. Kuhn analyzoval instituci vědy pro nás v důležitých sociologických termínech. Klíčem k poznání, co tedy věda je, je popis operací, které Kuhn souhrnně nazývá operační definice. Další zásadní poznatky, jimiž Kuhn obohatil vědecký svět jsou koncepty paradigmat a koncept „normální“ vědy. Koncept normální věd tedy znamená: „Výzkum pevně zakotvený v jednom či více minulých vědeckých výdobytcích, které určitá vědecká komunita přijímá jako základ pro budoucí praxi.“ (Kuhn in Disman 2000: 12) Ovšem pro sociologii zřejmě neexistuje univerzální paradigma, které by všichni vědci přijímali a shodovali se na něm. To nám poukazuje na fakt, že koncept normální vědy můžeme zahrnout do podmnožiny věd exaktních.

Rozdíly mezi přírodními a sociálními vědami

Normální věda nás tedy dovedla do střetu mezi charakterem věd sociálních a exaktních (přírodních). Přírodní vědy věří, že úspěch jednoho paradigmatu na úkor jiného představuje pokrok. Přičemž sociální věda používá přírodních metod pro výzkum individuí, společnosti a společenských procesů. Důležitým rozdílem zde je též to, že přírodní vědy mají deterministický charakter. Tedy věří, že stane-li se jev X bude po něm následovat Y. V sociální perspektivě se též setkáváme s determinismem. Sociální vědec ovšem nemusí věřit, že vše je předurčeno a ani deterministický model nepředpokládá, že příčinné vzorce jsou jednoduché a nemůže nám poskytnou odpověď na všechny otázky. Přírodní vědy jsou ve svých tvrzeních též mnohem univerzálnější a stran prostředků výzkumu používají mnohem častěji experiment, takže mohou poskytnout spolehlivější výpověď o kauzálních vztazích, které jsou ve společenských vědách mnohdy velmi těžko postihnutelné.

Věda vs. Zdravý rozum

Stejně tak, jako existuje rozdíl mezi přírodní a sociální vědou, tak existují rozdíly mezi naším zdravým rozumem a vědou. Někdy se však tyto pojmy mohou překrývat či dokonce splývat. Z pohledu Sigmunda Baumana musí být sociologie zodpovědnější než zdravý rozum, musí přesně aplikovat metody, sbírat data standardizovanými způsoby, správně reagovat na kritiku tj. racionálně a ne emocionálně a musí též provádět replikace a nesázet na nahodilosti, jak se tomu stává u zdravého rozumu. Rozdílný je též rozsah pole vědy a zdravého rozumu, který se pohybuje pouze v poli

každodennosti. Důležité je nahlédnout za oponu této každodennosti, tedy za věci, které běžný rozum považuje za samozřejmé. Vědě jde o odstranění zdánlivé triviálnosti každodennosti a podpoření zvědavosti. Posledním a zásadním rozdílem je způsob reprodukce vědění, které se u zdravého rozumu reprodukuje primární socializací, načež věda se produkuje vědeckou metodou. Posláním vědecké metody tedy je, slovy Karla Poppera, falsifikovat hypotézy. Dle Poppera je téměř nemožné nějakou hypotézu potvrdit.

Paradigmata

Kuhn definuje paradigma jako „Přijímané příklady aktuální a vědecké praxe, příklady které zahrnují zákon, teorie, aplikace, a instrumentaci. To vše poskytuje model, ze kterého vyvěrá určitá koherentní tradice vědeckého výzkumu.“ (Kuhn in Disman 2000: 12) Paradigmata tvoří tedy nějaký referenční rámec, v němž věda existuje. Na základě počtu paradigmat rozdělujeme vědy na paradigmatické, které mají jedno paradigma a jednu výzkumnou metodu jako např. Einsteinovský relativismus či Newtonovská fyzika. Naproti tomu vědy sociální se považují za mutiparadigmatické, tedy využívají různé způsoby výkladu.

Základními paradigmaty je pozitivistické a interpretativní. Pozitivistické paradigma staví na základu přírodních věd. Chce tedy aplikovat jazyk přírodních vědců ve zkoumání vědců sociálních spolu s přesnými, empiricky měřenými daty, která jsou mnohdy kvantitativního charakteru. Obě tato paradigmata usilují o objektivitu dat. Pozitivistické jde cestou replikace dat a interpretativní objektivního zkoumání dosáhne zveřejněním. Samo interpretativní paradigma zkoumá chování, neusiluje o generalizující zákony pro společnost, jako v přírodních vědách. Snaží se vidět svět skrz oči subjektu. Další paradigmata jsou sociální darwinismus, konfliktní paradigma, symbolický interakcionlismus, entometodologie, strukturální funkcionalismus a feministická paradigmata, která se zaměřují na rozdíly mezi muži a ženami a na vztah ke zbytku sociální organizace. Feministky ovšem tvrdí, že ve vědě existuje androcentrická předpojatost a díky uvědomění si maskulinity vědy mnohdy zpochybňují i samotný pozitivismus. Tzv. feministické empiričky se snaží dodržovat striktně pozitivistické zásady a přidávat ženskou minoritu do výzkumu. Samotný tradiční empirismus poté kritizují z důvodů předpojatosti výzkumníka, z neschopnosti danou metodou eliminovat určité zaujatosti či z normativního androcentrického rámce tradiční metody sběru dat, která byla navržena muži. Kritiku pozitivismu podporují tvrzením, že předpoklady na kterých stojí jsou formovány kulturou, tedy hierarchií, patriarchátem, elitářstvím a heterosexuální. Pozitivismus dle feministek tvoří falešnou dichotomii. Feministky věří, že též mohou zastát pozici výzkumníka, ale chtějí odložit jeho nadřazenou pozici a dát se cestou techniky sbírání svědectví, tedy cestou kvantitativní analýzy

dat, která je považována za feministickou metodu. A cílem jejich výzkumu by mělo být posílení utlačovaných.

Zdroje:

Disman, M. 2000. *Jak se vyrábí sociologická znalost*. Praha: Karolinum. (1-30)

Popper, K.R. 1998. *Život je řešení problémů. O poznání, dějinách a politice*. Praha: Mladá fronta.

Babbie, E. 2001. *The Practise of Social Research*. Brlmont: Wadsworth Publishing Company.

Hesse – Biber, Sharlene Nagy, Yaiser Michelle L. 2004. *Feminist Perspektivest on Social Research*. New York: Oxford University Press.